

5. Чельцов М.В. Формирование гражданской позиции студенческой молодёжи высшего учебного заведения: автореф. дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.02/ Чельцов Михаил Владимирович. – Новосибирск, 1996. – 21 с.
6. Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник. – Х.: Прапор, 2004. – 640 с.
7. Яценко Н.Е. Толковый словарь обществоведческих терминов. Серия “Учебники для вузов. Специальная литература”. – Спб.: Издательство “Лань”, 1999. – 528 с.

Ляшенко У.И.

**ФОРМИРОВАНИЕ ГРАЖДАНСКОЙ ПОЗИЦИИ СТУДЕНТОВ СРЕДСТВАМИ
ЛИЧНОСТНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ**

Статья посвящена обоснованию целесообразности и эффективности использования средств личностного взаимодействия к формированию гражданской позиции студентов.

Ключевые слова: гражданственность, позиция, гражданская позиция, личностное взаимодействие.

Lyashenko U.I.

FORMING OF STUDENTS' CIVIL POSITION BY MEANS OF PERSONAL INTERACTION

The article is devoted to the substantiation of the expedience and the effectiveness of using personal interaction means for the formation of students' civil position.

Key words: civilness, position, civil position, personal interaction.

УДК 372.2 (477.54/.62)

Світлична С.П.

**ВИКОРИСТАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ
СЛОБОЖАНЩИНИ У ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО
СТАВЛЕННЯ ДИТИНИ ДО СЕБЕ**

У статті розкриваються основні підходи до розуміння сутності понять “народна педагогіка”, “етнопедагогіка”, “народна педагогіка Слобожанщини”, “засоби народної педагогіки Слобожанщини”. Виявлено специфіку етнокультурних рис населення Слобожанщини, що зумовлюють вибір засобів виховання ціннісного ставлення до себе у дітей. Визначені особливості засобів народної педагогіки Слобожанщини.

Ключові слова: ціннісне ставлення до себе, виховання, народна педагогіка, засоби народної педагогіки Слобожанщини.

Переорієнтація сучасного освітнього процесу на особистість, формування в неї свідомого, ціннісного ставлення до навколишньої дійсності і самої себе, а також забезпечення органічного зв'язку з національною культурою, традиціями спрямовує до пошуку нових засобів, методів і форм впливу на дітей і, у зв'язку з цим, оптимізації змісту виховання (Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” за ред. О.Кононко (2009 р.), Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція) (2012 р.) та інші)). Важливим у цьому процесі є поєднання досвіду народної педагогіки із сучасними здобутками.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (І.Бех, О.Кононко, В.Мясищев, В.Сластенін, В.Столін, В.Сухомлинський, Л.Рувинський та ін.) дозволяє визначити ціннісне ставлення до себе у дітей старшого дошкільного віку як складноструктуровану сукупність уявлень, переживань й оцінок, значущих для особистості власних якостей і досягнень, що зумовлюють стиль її поведінки й діяльності [1, с. 22].

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження (Н.Дятленко, С.Русова, М.Стельмахович, Є.Сявков, І.Франко, Р.Шакуров, В.Щур, С.Якобсон та ін.) дає можливість стверджувати, що становлення і збагачення компонентів ціннісного ставлення до

себе відбувається за допомогою великого розмаїття засобів, у якому одне з важливих місць займає досвід народної педагогіки як України взагалі, так і окремих її регіонів.

Метою даної статті є дослідження регіональних особливостей народної педагогіки Слобожанського регіону, виявлення етнокультурних рис слобожан, що зумовлюють специфіку засобів народної педагогіки Слобожанщини і можуть бути використані у вихованні ціннісного ставлення дошкільників до себе.

Термін “народна педагогіка” вперше зустрічається у працях О.Духновича та К.Ушинського. Однак його визначення жоден з авторів не дає, хоча й визначають його суть і прояви. На сучасному етапі існують різні трактування визначення поняття “народна педагогіка”: сукупність уявлень, навичок і прийомів, поглядів на життя, виховання й навчання, вироблена народом у процесі історичного розвитку, що акумулюють педагогічний досвід народу з метою формування особистості у певному напрямку (В.Болбас, Г.Виноградов, Г.Волков, Б.Іщенко); емпіричні педагогічні знання, вироблені народом незалежно від того, до якої етнічної спільності вони належать (Є.Сявавко); галузь емпіричних педагогічних знань і досвіду народних мас, що включають у себе мету і завдання виховання, методи, засоби, уміння, навички й передачу їх наступним поколінням, виховні традиції конкретної етнічної групи (М.Стельмахович, В.Кукушин, Я.Ханбіков); сукупність знань, педагогічна практика й досвід народу, закони й правила народної педагогічної мудрості (З.Васильцева, Р.Абдираїмова, Л.Петрук); духовний феномен, виховна емпірія, художньо-практично осмислена й відображена в народній творчості (Г.Луніна); цілісне явище суспільного життя й культури, поглядів на виховання дітей, що акумулюють педагогічний досвід, накопичений у процесі історичного розвитку людства (Л.Грядунова, О.Леонова, Н.Репа, Ю.Субачов).

Поняття “народна педагогіка” перебуває у тісному взаємозв’язку з такою дефініцією, як “етнопедагогіка”, яку теж трактують досить неоднозначно: наука про емпіричний досвід етнічних груп у вихованні й освіті дітей, наука педагогіки побуту, сім’ї, роду, племені, народності, нації, предметом якої є розкриття сутності й систематизація досвіду народної педагогіки в історичному аспекті й шляхів її використання у сучасних умовах (Р.Абдираїмова, В.Болбас, Г.Волков, Б.Іщенко, О.Ярмоленко); етнопедагогіка розкриває етнічну приналежність народних педагогічних традицій, конкретизуючи й уточнюючи поняття народної педагогіки щодо певної, конкретної спільності; національний варіант загальнолюдської педагогічної культури (М.Стельмахович, Є.Сявавко); наука про закономірності процесу соціалізації особистості й різноманітну етнічну специфіку цього процесу в різних суспільствах й культурах (Л.Кириченко, С.Стефанюк); узагальнене поняття, що позначає порівняльний аналіз виховних традицій різних народів (В.Кукушин).

Не заперечуючи цінності підходів інших авторів, у нашій роботі будемо дотримуватися поглядів М.Стельмаховича на народну педагогіку як систему прийнятих у даній місцевості характерних ідей, поглядів на виховання й виховний досвід, методів і засобів виховання, що передаються від покоління до покоління й засвоюються як певні знання, вміння, навички. Спираючись на визначення Г.Волкова, етнопедагогіка буде розглядатися нами як наука, що вивчає народну педагогіку в її історичному контексті шляхом критичного осмислення її матеріалу з використанням у сучасних умовах.

Народна педагогіка, як відзначають дослідники, пройнята глибокою людяністю, зорієнтована на особистість, персоналізована, спрямована на розкриття кожною людиною своїх найкращих рис (Г.Волков, О.Леонова, М.Стельмахович). У народній педагогіці ми стикаємося не з науково-педагогічними уявленнями про різнобічно розвинену особистість, а з православно-педагогічним розумінням особистості як ієрархічно організованої структури: тілесне (фізичне виховання), душевне (організація радісного співробітництва) й духовне (прагнення до ідеалу досконалої людини) (Г.Луніна). Складові частини формування особистості є аналітичними уявленнями про мету виховання. Взаємодіючи, вони являють собою виховання як цілісний процес формування особистості. Очевидність цього доводиться будь-яким із жанрів усної народної творчості.

Конкретизуючи здобутки української народної педагогіки, сучасні дослідники (Н.Рогальська, М.Стельмахович, Є.Сявавко та ін.) виділяють наступні принципи виховання: народознавчий, особистісний, людинознавчий, етнізації, гуманізму, природовідповідності, зв'язку виховання з життям, виховання працею, врахування вікових, статевих та індивідуальних особливостей вихованців, систематичності й послідовності, емоційності, єдності вимог і поваги до особистості, поєднання педагогічного керівництва з розвитком самостійності та ініціативи вихованця.

Народна педагогіка реалізує себе у відповідних методах й засобах виховання. Серед методів народної педагогіки науковці найчастіше виділяють такі: методи формування свідомості (розповідь, роз'яснення, бесіда, повчання, настанова, навчання, застереження, заборона, особистий приклад, навіювання, побажання, приклад із життя), методи організації діяльності й формування досвіду поведінки дітей (привчання, вимога, прохання, порада, доручення, гра, опора на громадську думку, вправлення у гідних учинках, наказ, натяк, уклад життя та діяльності дітей, показ, тренування, нагадування, контроль й самоконтроль), методи стимулювання поведінки й діяльності дітей (заохочення, схвалення, покарання, змагання, подяка, осуд, докір, заборона, обвинувачення, благословення, побажання, зауваження, метод природних наслідків, тимчасове обмеження прав) (Р.Абдираїмова, Г.Волков, А.Ізмайлов, Б.Іщенко, М.Стельмахович та ін.).

Пластичність і різноманітний арсенал методів і прийомів народної педагогіки створюють невимущену природну атмосферу, де основними відправними моментами виховання є не наказ і примус, а власний інтерес.

У процесі формування й розвитку дитячої особистості народом здавна використовуються відповідно підібрані виховні засоби. Засоби розуміються як матеріальні та ідеальні елементи дійсності, що використовуються як знаряддя, інструменти педагогічної діяльності (В.Євдокимов, Г.Сергєєчева, В.Сластьонін, М.Фіцула, І.Харламов та ін.). Як відзначає Г.Луніна, засоби народної педагогіки спрямовані на розвиток імпліцитної концепції особистості, внутрішнього Я. В усній народній творчості, традиціях, звичаях зафіксований багатий етичний кодекс, оволодіння котрим формує світогляд дитини, її ставлення до навколишнього й самої себе, що відбивається на становленні характеру (Г.Волков, Б.Кадиров та ін.). А.Богущ, Н.Лисенко, М.Стельмахович, Є.Сявавко та ін. указують на вплив засобів народної педагогіки на моральний, розумовий, фізичний, естетичний розвиток дитини, прищеплення їй навичок праці. О.Леонова, В.Плахтій, В.Титаренко відмічають, що засоби народної педагогіки сприяють формуванню моральної й національної свідомості й самосвідомості дітей, розвитку емпатії, емоційної сфери, вольових якостей. Г.Золотова підкреслює ефективність засобів народної педагогіки у формуванні самоповаги до свого тіла, у розвитку рухової активності, оздоровленні, в інтелектуальному й моральному розвитку особистості, а також позитивний вплив на розширення світогляду, розвиток пізнавального інтересу, розкриття внутрішнього світу дитини.

Серед засобів народної педагогіки науковцями найчастіше виділяються такі: усна народна творчість (пісні, казки, загадки, прислів'я, приказки, пестівки, примовки, каламбури, забави, лічилки, епос, легенди, перекази, міфи, народні пісні, оповідання, думи, байки, коломийки, частівки, сміховинки); народне мистецтво (декоративно-прикладне мистецтво (вишивка, витинанка, розпис та ін.), музичні інструменти, іграшки, символіка)); народні ігри; звичаї, традиції, свята, обряди; родинно-побутова культура (явища життя, предмети побуту, сукупність виховних ідей, рідна мова, рідна історія, природа рідного краю, народний календар) (Р.Абдираїмова, Є.Бабунова, Г.Волков, Л.Градусова, З.-Б.Ф.Контаутене, О.Леонова, Є.Лопатіна, А.Орлова, М.Стельмахович, В.Сухомлинський, В.Турченко та ін.). Серед різноманіття засобів народної педагогіки найбільш ефективними у впливі на дитячу особистість є усна народна творчість (казки, прислів'я, приказки, загадки, легенди, примовки); народні ігри; народні свята, звичаї, обрядовість.

Українська нація являє собою історично сформований за економічними, культурними, географічними особливостями складний етнічний організм обумовлений специфікою

ментальності, мови, фольклорного та обрядового матеріалу, звичаїв регіонів, що до нього входять. Кожен регіон України, і Слобожанщина у тому числі, являючи собою частину країни, певний соціально-географічний простір, у якому відбувається соціалізація людини, формування, збереження та трансляція норм життя, відрізняється, як відзначають О.Донченко, В.Курило, Ю.Ледняк та ін., неповторним етнічним портретом, специфічним культурним середовищем, своєрідними природно-географічними умовами, історичним становленням. Усі зазначені фактори формують самобутню соціальну психологію та духовність населення, специфічну ментальність даного соціуму, впливаючи на процес виховання підростаючого покоління.

Поняття “Слобожанщина”, “Слобідська Україна” виникло для позначення з XVII ст. певної історико-географічної області, яка охоплює території сучасних Харківської, Белгородської, частково Сумської, Донецької, Луганської, Воронежської, Курської областей (Д.Багалій, А.Слюсарський, А.Ярещенко та ін.). Археологічні знахідки вказують на високий рівень культури й суспільного розвитку населення цієї території вже у I-V ст.: це було осіле населення, яке займалося землеробством, полюванням, бджільництвом, рибальством, знало багато видів ремесла, мало широкі торговельні зв'язки (А.Слюсарський). Географічне положення Слобожанщини зумовило її історичну долю: постійні напади кочівників як із сходу, так і з півдня закінчилися знищенням частини місцевого населення й відтиснення його на північ після нашествия Батия у другій чверті XIII ст. До XVI ст. уся місцевість являла собою “дике поле”, до повернення у XVII ст. на Слобожанщину нащадків місцевого населення й поступового заселення її переселенцями з Лівобережної й Правобережної України, Росії, які прагнули до свободи й незалежності.

Цінним для нашої роботи є виділені істориками й етнографами етнокультурні риси населення Слобожанщини, які відображають й зумовлюють вибір слобожанами засобів виховання: допитливість й схильність до знань та самопізнання, прагнення змалку озброїти дітей знаннями, надаючи їм змогу самостійно віднайти себе, випробувати, обрати ремесло за їх схильністю й уподобанням, що дозволяє говорити про формування реалістичного образу Я; почуття власної гідності, здатність поважати себе й інших на основі реальних досягнень, якостей, спрямованість, на відміну від росіян, не на зовнішній бік релігії, а на внутрішній світ людини, її почуттів, серця (самоповага); комунікабельність, колективізм, що ґрунтуються на справедливості, розсудливості, відвертості, врівноваженості, щирості, чесності, вшануванні старших, ввічливості, демократизмі, добросердечності, толерантності, гуманності; любов до свободи й простору, здатність відстоювати свої інтереси й власну позицію; здатність виносити тривалі духовно-фізичні навантаження; акуратність, охайність, скромність, добросовісність, природна уважність у процесі виконання будь-якої діяльності (впевнена, соціально схвалювана поведінка) (І.Аксаков, Д.Багалій, В.Головінов, М.Загорівський, П.Іванов, Г.Квітка-Основ'яненко, М.Костомаров, А.Павловський, В.Пассек, А.Слюсарський, М.Сумцов, А.Ярещенко та ін.).

Отже, спираючись на погляди М.Стельмаховича, народна педагогіка Слобожанщини розуміється як система прийнятих у даній місцевості ідей, переконань, методів і засобів виховання, що передаються від покоління до покоління й привласнюються особистістю як певні знання, ставлення, якості, вміння. Засоби народної педагогіки Слобожанщини є матеріальними та ідеальними елементами дійсності, що увібрали в себе специфічність місцевого соціуму і використовуються як інструменти педагогічного впливу.

Виходячи з аналізу та реалій практики, виявлено, що засоби народної педагогіки Слобожанщини мають значні можливості впливу на виховання ціннісного ставлення до себе старших дошкільників через специфіку фольклорного матеріалу (слобожанських казок, легенд, переказів, прислів'їв, приказок, загадок); народних ігор, звичаїв, традицій, обрядовості. Завдяки героїчній тематиці, ідеалізації й гіперболізації героїв, багатству ідейного змісту та засобів його вираження, детальному розкриттю портретних і психологічних характеристик персонажів у діалогах і вчинках, наявності мінімум 3-4-х персонажів, що порівнюються; закономірності “випробування – нагорода/покарання”,

оптимізму й гумору фольклорних творів, естетичній функції мовних засобів, другорядності ритуально-магічних рис, функціонуванню майже всіх досі активних жанрів і жанрових різновидів української й російської народнопоетичної творчості, різноманітності видів народних ігор з розвитку фізичних, емоційних, соціальних, інтелектуальних якостей, зміни складу їх учасників; яскравому зображенню свят та обрядовості, через обрядово-ігрові дійства та дитячі ігри (веснянки, колядки, великодні вірші, щедрівки, обрядові ігри “Водіння козла”, кулачних боїв), показу цінності родини, дитини у родині, змалювання статево-вікових особливостей і ролей членів родини (особливо при святкуванні Різдва й Великодня, Трійці, Купали, Масляни, першого постригу та ін.), тісному взаємозв’язку української й російської культури в усній народній творчості, іграх, традиціях і звичаях Слобожанщини вони сприяють самопізнанню, формуванню самоповаги, розвитку впевненої поведінки дитини.

Подальше розроблення даного питання полягає у дослідженні можливостей використання засобів народної педагогіки Слобожанщини з метою виховання ціннісного ставлення до себе у дітей старшого дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Світлична С.П. Ціннісне ставлення до себе у дітей старшого дошкільного віку (Проблеми виховання, розвитку, діагностики): методичний посібник / С.П.Світлична. – Харків: Оберіг, 2011. – 72 с.

Светличная С.П.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОСОБЕННОСТЕЙ НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ СЛОБОЖАНЩИНЫ В ПРОЦЕССЕ ВОСПИТАНИЯ ЦЕННОСТНОГО ОТНОШЕНИЯ РЕБЕНКА К СЕБЕ

В статье раскрываются основные подходы к пониманию сущности понятий “народная педагогика”, “этнопедагогика”, “народная педагогика Слобожанщины”, “средства народной педагогики Слобожанщины”. Выявлена специфика этнокультурных черт населения Слобожанщины, которые определяют выбор средств воспитания ценностного отношения к себе у детей. Определены особенности средств народной педагогики Слобожанщины.

Ключевые слова: ценностное отношение к себе, воспитание, народная педагогика, средства народной педагогики Слобожанщины.

Svitychna S.P.

USE OF FEATURES OF NATIONAL PEDAGOGICS OF SLOBOZHANSCHYNA IN PROCESS EDUCATION OF THE VALUED RELATION OF CHILD TO ITSELF

In the article the basic going open up near understanding of essence of concepts “National pedagogics”, “Ethnic pedagogics”, on the basis of that essence of concept “National pedagogics of Slobozhanschyna”, “means of national pedagogics of Slobozhanschyna” is certain. The specific of ethnic cultural lines of population of Slobozhanschyna is educed, that predetermine the choice of facilities of education of the valued attitude toward itself for children. Certain features of facilities of national pedagogics of Slobozhanschyna.

Key words: the valued attitude toward itself, education, National pedagogics, facilities of National pedagogics of Slobozhanschyna.

УДК 37.013:504.062

Юркова Т.Ф.

КАЗКА – НЕПЕРЕВЕРШЕНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ СЕРЕДНЬОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ ЕКОЛОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

У статті висвітлено особистісно орієнтовані підходи до взаємин школярів із природою, побудовані на суб’єктних ставленнях у системі “педагог-підліток”, “підліток-